„ЗАСТАВА“ излази редовно: средом, петком, недељом, на целом табаку, а уторником на по табака.

ЦЕНА ЈЕ ОВА
за Аустро-Угарску:
на целу годину . . . . . 14 ф. — н.
на по године . . . . . 7 ф. — н.
на четврт године . . . . . 3 ф. 50 н.
на 1 месец . . . . . 1 ф. 20 н.
За Србију
(у сребру.)
на годину 35 дин. на пола године 17½ дин.
на четврт године 9 динара.

ЗАСТАВА.

ОГЛАСИ рачунају се по 6 новч. од сваке врсте оваких ситних слова, а за жиг се плаћа по 30 новч. сваки пут.

ДОПИСИ шаљу се уредништву, а предплата и огласи администрацији „ЗАСТАВЕ“ у Нови Сад у дунавској улици.
РУКОПИСИ не враћају се натраг.

Поједини бројеви стају 10 новч.

БРОЈ 60. У НОВОМЕ САДУ У СРЕДУ 25. АПРИЛА (7. МАЈА) 1879. ГОДИНА XIV.

ТЕЛЕГРАМ „ЗАСТАВИ.“

БУДИМ-ПЕШТА 23 априла. Јуче био др. Полит-Десанчић у Вацу код Милетића у затвору. Данас дао изјаву у „Пестер Лојду“, да је измишљотина, да су Милетића што питали о амнестији. Милетић би био примио са највећом захвалношћу амнестију колико ради себе, толико особито ради своје много искушане породице. — Данас у сабору говорио новосадски посланик Антоније Хаџић кратку, али лепу патријотску беседу против предлога о присилном учењу мађарског језика. Међу тим предлог тај данас већином гласова примљен. Новосађани телеграфично честитали свима посланицима српским појединце, који се боришe против тог предлога.

Бела-Црква 23 априла. Певачка дружина спровела је у недељу 22 о. м. сјајно и уз бурно одобравање многобројне публике оперу од Шуберта: „Кућевни рат“.

БЕСЕДА МИХАИЛА САБОВЉЕВИЋА

в. кикиндског посланика

ПРИЛИКОМ ПРЕТРЕСА ЗАК. НАЦРТА О УВАЂАЊУ МАЂАРСКОГ ЈЕЗИКА КАО ОБЛИГАТНОГ ПРЕДМЕТА У НАРОДНИМ ОСНОВНИМ ШКОЛАМА У СЕДНИЦИ УГАРСКОГ САБОРА ОД 1. МАЈА 1879.

(По стенографском извештају.)

Пошт. представничка кућо! И ако нисам велики пријатељ филозофских расматрања, јер сам их увек држао за мање-више неблагодарно напрезање ума без скоро икакве практичне вредности, то ипак молим п. кућу да ми дозволи, да пре но што на сам предмет саветовања пређем, да у кратко о једној идеји, која је у најновије доба код многих суграђана наших дубока корена захватила, своје немеродавне назоре кажем. (Чујмо!)

Идеја или мисао у опште је душевна слика — појам о каквој ствари. Апсолутне појмове, — појмове о савршеном назвао је Кант идејама, а поделио их је у три категорије: у теоретичке, практичне и естетичне идеје. Идеја истине је теоретична, која по Канту као општи регулатор обима целу сферу знанствености; идеја морала је практична, и она заузима поље дела и морала, а идеја лепога је естетична, која нам се на пољу вештине приказује.

Код нас се већ од дужег времена и то са неким полетом и одушевљењем спомиње државна идеја, а нарочито мађарска државна идеја, мађарска државна мисао, па да би о њој у свези са питањем, што је на дневном реду коју рећи могао, држим да ће можда занимљиво бити да пре свега у кратко о битности те идеје коју реч поведем. (Чујмо!)

Шта је управо државна идеја тешко је прецизно дефинирати, јер јој је субстрат разноврстан, од разних чињеница државних и специјалних односаја у држави условљен; по томе државна идеја није и не може бити појам апсолутнога — савршенога. Идеју апсолутнога неможемо себи замислити без факта, да све што је на искуству основано и што од неких известних околности зависи, да је нешто условно, а што је условно није апсолутно — савршено. Државна идеја дакле ни једној од споменутих категорија не припада, већ је морамо у ред тако званих емпиричких идеја уврстити, које се само определењима на искуству основаним замислити могу.

По томе држим, да је државна идеја појам релативнога, јер је и субстрат те идеје релативан, у разним државама разнолик и од разних околности зависан; али свуда и у свима државама је тај субстрат неки стварно замишљен предмет, који према тежњама држављана савршеној каквој ремек-слици одговара, и онда би га идеалом назвати могли.

Што је појединоме идеал, то може бити и држави и народу у држави идеал, и свакоме је оно идеал, што му се по његовом назору и са његова становишта као нека виша, постижења достојна циљ претставља. Но често идеална страна ствари не одговара реалној, другима речима идеал неда се реализовати када на прилику воља, жеља, нада и тежње човека и целог народа са стварним стањем ствари у опреку дођу.

Применимо ову теорију у пракси. Где је народ у држави компактан, из самих хомогених елемената склопљен, тамо се идеал држављана — или томе идентично државна мисао као највиша и најпоузданија цел државе лако остварити може. Не стоји то исто безусловно за оне државе, где су елементи хетерогени, једном речи не стоји то за полиглотне државе. И у овима може — а тако и ваља да буде, јер иначе држава престала би државом бити — нека извесна државна мисао све држављане без обзира на особени им положај и на природу становништва одушевљавати, као што је на пример мисао јединства државног — што се по превасходству за Швајцарску рећи може; али могуће је, и заиста и догађа се, да се у полиглотној држави не одушевљавају све народности за једну и исту државну мисао, нарочито онда, ако се тој државној мисли такав придев и такво својство пришије, које није свима народностима опште и не одговара жељама и тежњама тих народности.

И Аустро-Угарска монархија је полиглотна држава. У обема половинама монархије има разних народа и народности. Признао је то односно на Угарску још краљ Св. Стеван, признали су то и каснији краљеви Угарске, а у најновије доба, признало се то и самим писаним законом о народностима. И садашњи наш пресветли владаоц, када иште жртве у обрану монархије у својим манифестима не обраћа се на Немце и Мађаре као сада владајуће народности, већ се обраћа на своје народе. (Тако је! од стране народности.)

Но није ми задаћа доказивати аксиом који се порећи не да, него ово само ради примера и као необорив факт наваћајући, желим да своја посматрања на наше конкретне односаје применем и да докажем, да се ни у нашој полиглотној држави не да безусловно државна мисао господујуће народности свима осталим народностима наметнути, ако у опреци стоји са оправданим и основаним жељама и тежњама тих народности; нарочито неда се то онда остварити, ако се при практичном извођењу државне мисли, која није свима народностима омиљена и крајња сретства, — сретства против сваке правде и правичности, сретства управљена на угушење и уништење најсветијег народног осећаја — народности и језика употребљују. (Кретање.)

Идеја мађарске државе (Угарске) није идентична са појмом мађарске народности. Угарска као субјект је то исто што и скуп свију грађана Угарске без разлике народности, као што то и сам закон о народностима одма у уводу са свим прецизно дефинира.

Али сада владајућа државна мисао је код господујуће мађарске народности јединство државно са искључиво и чисто мађарским карактером — а природна последица те мисли помађаривање других народности по сваку цену.

За овако квалификовану државну мисао неће се немађарске народности никада одушевљавати. Али да избегнем сва могућа крива тумачења изјављујем, да ће се зато немађарске народности као и досада вазда одушевљавати за државну мисао, која у јединству угарске државе и у интегритету земаља круне Св. Стевана свога прегнантнога израза налази.

Нећу до крајности да идем. Једном сам већ пред лицем ове п. куће изјавио, да је по државном праву Угарске и са гледишта мађарске државности мађарска народност прва између равноправних, ма да то сравњење логично није баш сасвим коректно, јер када смо по закону равноправни, онда нема и неба требало да буде првог и последњег међу равноправнима. Признајем дакле крај свега тога мађарском владајућем племену хегемонију над осталим народностима, али до граница, где се и ових последњих народност и језик не само de jure већ и de facto — не само у теорији већ и у пракси признаје и респектује.

Но како је сада реч о облигатном учењу и предавању мађарског језика и у основним народним школама, које по интенцији владом поднешеног законског нацрта мађарску државну мисао ваља да оваплоти и оживотвори; можда неће сувишно бити да у кратко и у опште о природи и значају основних школа и о правном односају њиновом према држави и обратно коју рекнем. (Чујмо! Чујмо!)

Школа је моћ. Ко њоме влада, тај влада и великим делом душевног и моралног развића народа. Нема сумње да школа према држави не може сасвим независан положај заузети, што више нужно је, да се школа главноме надзору и контроли државе потчини. Повући границу између државе и школе, определити докле може и сме држава у вршењу свога надзорног права и контроле ићи, а да државна тутела и непосредно упливисање државе у интерним стварима школе не буде на уштрб саме школе, а усљед тога посредно на штету душевног и у опште просветног напретка народа: све то у задаћу мудрог законодавства спада, које ваља да интересе државе и школе у једнакој мери у обзир узме, и да у опште односај између школе и државе прецизним и либералним определењима уреди.

У модерним државама стоји као опште правило, да потчињеност школе и цркве под државу не сме њиову самосталност ограничити, до колико то начела здраве педагогике дозвољавају, и колико то државни закони и добро схваћен интерес религиозне заједнице баш преко изискују. Па и онда, када свеколика настава под непосредним главним надзором државе стоји, не могу се сматрати народне школе као непосредни заводи државни, а учитељи као непосредни служитељи државе; јер народне школе су пре свега заводи општина, које школе подижу, одржавају и своје учитеље плаћају. Једном речи, аутономно право над школама врше општине под главним надзором државе.

А како код нас ствари стоје? Док у другим модерним државама у главноме сад споменута начела за мерило служе, дотле код нас на супрот јасном смислу IX. законског чланка од године 1868. и највишег кр. рескрипта од 10. августа исте године, који специјално Србима автономију у црквено-школским стварима ујемчују, оће да се мађарски језик у народним школама, па шта више и у вероисповедним, где би требало да се државна власт већ и по смеру и духу школског закона од године 1868. од сваког упливисања уздржи — као облигатан учевни предмет заведе, чим се државна власт очевидно како са споменутим законима, а тако исто и са највишим кр. рескриптом у опреку ставља, и законом освештано аутономно право угарских држављана српске народности осетљиво вређа. (Истина је! Од стране народности).

Мисао, да народ у језику своме паладијум свог народног духа и карактера и народне цивилизације брани, одлучно је нова, модерна мисао. Та мисао одушевљава и мађарску народност и то с пуним правом. Само жалибоже што наша браћа Мађари ту врлину и ту природну тежњу других народности можда из какве непојмљиве зебње за одржањем своје народности осуђују, те се у свакој прилици, у скоро сваком државном акту, при сваком политичном кретању, у парламенту и ван парламента, шта више и у самим ситницама помаља дух, да тако речем фантом мађаризирања свега онога, што мисле да још није мађарско. Као сретство у цели остварења те тежње ваља дакле и народне школе — и комуналне и конфесионалне да послуже. А с тим у тесној свези стоји процес асимилације, проналазак, који ваља да и на овом пољу своју чудотворну силу у претапању немађарских народности у мађарску опроба.

Ево како мудрује г. посланик Гринвалд (Чујмо!) у своме „Фелвидик“-у о мађаризирању сретством асимиловања: Он бар сасвим искрено и без околишења — што му се у похвалу рећи мора — дословце вели: „Ако оћемо да живимо, треба да се множимо и да јачамо асимиловањем туђих елемената. Може ли лепше задаће бити него тако уредити ствар, да се интелигенција школом помађари, и тако словачки елеменат (а то се наравно и на друге народности односити може) и ако велика маса народа која под вођењем интелигенције стоји и остане словачка, помађареном интелигенцијом у мађарски елеменат стопи се!“ А на другом месту вели да је тај процес асимилације у средњим школама и то са великим успехом већ и у течај стављен, јер од речи до речи каже: „Средњом школом већ се у велико асимилира, а томе се може захвалити мађарски карактер интелигенције у горњем пределу. Средња је школа као каква велика машина; на једном крају школе трпају стотинама словачку децу, а на другом крају већ као готови Мађари издаје“. (Веселост на страни народности).

Заиста леп прогностикон за народне основне школе из којих ће по плану г. посланика Гринвалда можда тако исто да се гради така чудновата машина, која може по наручбини из најхетерогенијих елемената Мађаре у хиљаде да фабрикује. (Врло добро! од стране народности.)

П. Кућо! У апсолутистично доба постала је идеја централизовања у немачкој одећи — државна мисао онога доба — фиксом идејом тадашње апсолутистичне бечке владе, па је између многи зала и то зло за последицу имала, да је многим обожатељима централистичне државне форме са немачким типом завртила мозак, те су наравно у својим и сувише лојалним манифестацијама често апсурдне и смешне појмове имали. Али онда се тенденција немачког централизовања спољашње огледала поглавито у неварљивој црно-жутој боји и у стереотипном придеву „kaiserlich und königlich.“ Тако ми прича један мој пријатељ, (Чујмо!) коме пуну веру поклонити морам, да је у педесетим годинама — онда, кад су сваког оног који би се усудио народни шешир („honi kalap“) носити, stante pede као политичног злочинца затварали — да је велим једнога дана баш овде у Пешти — што је заиста значајно, једног овдашњег грађанина по изгледу Немца на сокаку запитао колико је часова, на што овај можда из бојазни да ће га каква беда снаћи, погледавши на свој џепни сахат лојално-озбиљно одговори: „kaiserliche und königliche zehn Uhr!“ (веселост.) Можда би тај исти пештански грађанин као практичан човек сада и при садашњој струји овако одговорио: „Magyar nemzeti или „magyari királyi tiz óra!“ (кретање — допадање на страни народности.) — Тако је то онда било, али да нас бог сачува овоме сличног стања.

Али да се вратим строго на предмет слободан сам запитати: Зар су наша браћа Мађари већ заборавили германизаторске тежње цара Јосифа II? И њега је руководила тежња за остварењем јединства државног али са чисто немачким карактером. Тој својој идеји — као тадашњој државној идеји — дао је жива израза у п. рескрипту од 11. маја 1784. године, а одма за тим увео се језик немачки у целој монархији, па наравно и у Угарској.

Мађари су се томе насилном наметању немачког језика с пуним правом опирали, и као што повесница сведочи, са жељеним успехом. Црне успомене Бахово и Шмерлингово доба још је у тако живом спомену, да је једва нужно да на централистично-германизаторске тежње тадашње аустриске владе рефлектујем. Црно то доба минуло је, и од октобарске дипломе — од године 1860. овамо наступила је ера уставна, која је после многи преглавни тешкоћа најпосле свима народима ове монархије слободу донела, али на жалост, не свима у једнакој мери. (Тако је! од стране народности).

Да при Угарској останем — ми имамо закон о народностима, за који се у мотивацији владом поднешеног законског нацрта каже, да са највећим слободоумљем налаже и зајемчује употребљење матерњег језика свима народностима ове државе.“ Ово је господо горка иронија, која је кадра јаз неповерења само раширити, јер сви знамо, па и ви знате, да тај закон, који и ако у начелу признаје биће разних народности, у пракси не одржава се нигде, ни по слову ни по духу.

Намеће ми се дакле и нехотице та злослутна мисао, да мађарским државницима и поред овог невиног закона на папиру мађаризирање других народности од свега споро иде, па да се тој незгоди доскочи, ваљало је нов и такав закон скројити, којим ће се замишљена највиша цел сигурније и брже постићи, а с тим мађарска државна мисао остварити. То је генезис предлежећег законског нацрта.

Човек који страхује шта ће му скора будућност донети, и нехотице, природним процесом асоцијације идеја враћа се са мислима у прошлост, чинећи сравњења како је онда било и како је сада. И мени та прошлост у живим сликама излази пред умне очи, али жалибоже да ме само увери о истини оне познате немачке реченице: „Selten kommt was Besseres nach.“

Господо, није давно било; сви се на оно жалосно доба врло добро сећамо, када стењасмо под гвозденом стегом крутог апсолутизма. Под тешким притиском апсолутног угњетача обећаваше нам онда наша браћа Мађари у преси и у свима јавним манифестацијама да тако речем златна брда и долове, обећаваше нам демонстративно, да ако им припомогнемо да се Угарској устав поврати, да ће правични бити према свима немађарским народностима, а наиме, да ће слободан развитак свију народности у духу њиове народносне особине осигурати, а специјално у црквено-школским стварима ставише нам у изглед најшире поље за слободно кретање. (Одобравање од стране народности) Узајамним моралним потпомагањем и сложним радом избависмо се од општег нам угњетача, али на жалост наша браћа Мађари не искупише своју задану реч, јер — као што и овај законски нацрт сведочи — така сретства оће против нас да употребе, против каквих су се и сами кроз толико време борили. (Тако је! од стране народности).

П. куће! Ја знам да би Сизифову радњу на се узео, када би сам себи предузео да докажем, да је неполитично, нетактично и неопортуно са оваким законским нацртом који ће на скоро и законом постати, народносне експериментације правити. Али вршећи своју патриотску дужност чиним бар оно, што чинити могу; протестујем свечано пред овим ареопагом народним против таких смерова државне власти, који су кадри недогледне последице за собом повући.

Или је зар политично, тактично и опортуно

таке експериментације чинити онда, када је политично обзорје мутно и натуштено, када ваља да нам је консолидовање унутри најпреча брига, да јаки будемо с поља? Или је зар тактично и опортуно, тако тугаљиво питање покретати онда, када су нам државне финанције до зла бога у десператном стању, када стоглава хидра у облику државног дефицита своје нове и нове главе помаља?

Зар је опортуно и мудро најсветлије осећаје већине (један глас с десна: каква већина!) својих суграђана вређати онда, када се и сама природа са толиким нашим унутрашњим неприликама алирала, да најбогатије вароши и села, најплодовитије пределе ове земље поплави и уништи, и да нас најпосле можда све у понор пропасти сурва? Зар најпосле тако да се препоручимо оним, истом једва испод ига самовоље ослобођеним народима у Босни и Ерцеговини, (допадање на страно народности) који исто тако као и ми сви своју народност и језик љубе, а који ће се нашој монархији та пре та после хтели не хтели присајединити?!

Заиста господо, ту је нужна велика доза самопоуздања а да од своје замишљене, свакако пренагљене намере не завретe, велика смелост, а да не устукнете испред претеће силе ових моћних фактора, са којим ако икада, то ваља сад да са највећом обазривошћу рачунате (кретање). У дванаестом смо већ часу. Чините како вам разум, како вам срце и савест ваша диктира; а ја од своје стране са мирном савешћу рећи могу, да сам патриотску своју дужност савесно испунио.

Но пре но што завршим свој говор, допустите ми, да још своје назоре кажем о унутрашњој вредности предлежећег законског нацрта (Чујмо!).

Интенција државне власти да се мађарски језик у основним народним школама па и у вероисповедним као облигатан учеван предмет заведе, колико је штетна по општу образованост, којој ради слободног развитка по начелима слободе и цивилизације најпространије поље оставити ваља, у толико је са гледишта наставе немогућа и неизведљива; а на сваки начин кадра је суревњивост и неповерење у немађарских народности изазвати, што зацело у интересу државе бити не може; кадра уздрмати толико жељену слогу и љубав међу народностима и раскинути свезу, која нам је у овим тешким данима искушења преко свега нужна.

Мој предговорник, г. посланик Орбан трудио се да потанко докаже — добар део беседе му с тим се занима — да је мађарски језик као државни језик немађарским народностима у самом њиовом интересу преко нуждан, и са особитим нагласком рекао је да је за то нуждан, да грађани немађарских народности у државна званија ући могу. Али не каже то само мој пошт. предговорник Орбан; и у мотивацији овог законског нацрта наводи се, да је смер закона, да се сваком грађанину државе у његовом властитом интересу прилика да, да предавањем и учењем мађарског језика у основним школама мађарски језик усмено и писмено научити може; али ако и немам никаква приговора против тога, да се грађанима омогући да мађарски језик као државни научити могу — јер ми то сви оћемо и желимо — то ипак према тврдњи п. г. посланика Орбана и према окој у законском нацрту наглашеној интенцији морам своје чуђење изјавити. Та по закону о народностима, који немађарским народностима употребљење њиовег језика у извесним случајевима гарантује, мађарски језик није баш свуда и безусловно нуждан; ко га безусловно треба, тај ће га и у вишим школама као и досада савршено присвојити — а у народним школама и тако се не може темељно научити, па све и да може, та из народних основних школа не излазе деца као готови државници да одма у званија ступе. (Одобравање од стране народности).

Са овим разлозима желио сам да у законском нацрту изражену бригу мађарским државницима заштедим, да се у том погледу нестарају баш тако јако за нас, те да са толико већом вољом и енергијом друга, далеко прешнија, у животне интересе грађана засецајућа горућа питања предметом своје искључиве и највеће бриге учине.

У осталом ми и без овог закона имамо довољно стручних људи, који су савршено вични мађарском језику, па крај свега тога, и ма да се по 27. §. закона о народностима изрично наређује, врло се ретко или никако не постављају људи из немађарских народности на виша судска и административна звања. (Тако је! Истина је! од стране народности).

Но да ме не би можда ко криво схватио, изјављујем, (Чујмо!) да ја нисам безусловно против тога, да се мађарски језик као државни тамо где је нужно, и у народним основним школама као облигатан учеван предмет заведе. Није то од чега страхујемо; него онај начин како, и саразмер у ком се то учење и предавање мађарског језика завести жели, као и онај сувише компликован апарат са у њему скривеним смером — ма да се то високим тенором пориче — то је оно што, немађарским народностима не малу бригу задаје; и по томе није неоснована зебња ових народности кад страхују, да ће се са оваким законом започети ера таких тежња, које ће постепено језик им из јавног живота, из црквених општина, па најпосле и из саме школе и цркве сасвим истиснути. Ово страховање оправдано је већ и досадашњим горким искуством, по којем млоги владини, муниципални и судски органи у корист мађарског а на уштрб других језика не респектују ни сам писан закон, шта више баш незаконите мере, често и са највећом страшћу употребљују. (Тако је! од стране народности, порицања с десна).

П. куће! Из свега досада реченога — и с тим оћу свој говор да завршим — изводим конзеквенцију: (Чујмо!) да када у полиглотној држави ваља као опште правило да важи, да душевна и културна заједница интереса не мора и не треба да искључиво у једном општем језику — па ма то и државни био — свога израза нађе; да онда није и не може бити задаћа модерне полиглотне државе, да свој државни језик својим грађанима који другим језиком говоре, силом намеће.

Тим поступком би држава границу свога интереса што га у свом државном језику налази прекорачила, с тим би свој чисто државни интерес што га у језику има до државног интереса језика подигла, што се са природом и определењем државе никако не слаже. То прекорачење граница могло би и опасно бити по државне интересе, пошто би без икакве нужде разне народности као социјалне делове државе на опозицију против државе подстакло.

Овим назорима дао је жива израза велики државник мађарски барон Јосиф Етвеш са овим врло значајним речима: (Чита.) „Узмимо да имамо законодавство, чија већина при решавању јавних послова неограничену силу упражњава, — да имамо администрацију, која је по начелима највеће централизације организована; узмимо даље да већина тога законодавства за супремацију мађарске народности ревнује, и да та администрација сву ону моћ што јој најсавршенији административни механизам у руку пружа за тај исти интерес експлоатише, шта би се с тим постигло? Могли би дотле дотерати, да се слободно кретање у општинама и жупанијама препречи, и да они гласови умукну који сад млогима страх задају; могли би дотле дотерати, да се у рукама владе централизована настава употреби као сретство ради ширења нашега језика, али да ће разне народности ове земље своју свест о својој народносној особини изгубити, да се за своју народност неће више одушевљавати, то ми на том путу нећемо постићи, као што ни други постигли нису, који су према мађарској народности са таким и стим сретствима експериментовали. Једини резултат на који би рачунати могли био би тај (чујмо!) да би са површине јавнога живота прогоњено кретање у толико више у дубљину захваћало, и да би антагонизам, који је сад против мађарског језика управљен, управио се против угарске државе, против јединства државног.“

Ове јасне речи тога великог мађарског државника никаква коментара не требају. Само би желио, да их наша браћа Мађари као озбиљну опомену њиовог великог патриоте добро упамте, те да им увек на уму буду, да им увек за путевођу служе када се велика и од недогледног замашаја државна питања решавају — а тако је питање и овај законски нацрт. (Допадање од стране народности).

П. куће! Сваки онај државник, који би желио по апстрактним диктатима, по априористичким формулама државом и народима да управља а без обзира на стварне постојеће прилике у држави, јако би се огрешио о начела здраве рационалне политике, која ваља вазда да са постојећим фактама и факторима у држави рачуна. У политици ако и постоје закони, по којима се постепено развија, ти закони нису непроменљиве догме, нису апсолутне истине, или по Канту идеје, узвишене над сваком дискусијом.

Таке природе је и државна мисао; и она државна мисао, коју у полиглотној држави владајуће племе осталим народностима против његове воље као непогрешиву народну догму намеће, постаје питањем силе, која у том својству као општи регулатор може доникле и потрајати; али и најпопуларнија, па можда и свима народностима омиљена државна мисао по себи још не усрећава државе и народе, јер не од ове мисли, но од начина њене практичне примене на стварне односаје државе, и од њеног мудрог изведења зависи срећа и напредак држава и народа.

Такој мисли, таким мотивима и условима не налазим ја ни трага у поднешеном законском нацрту, и зато га за основ специјалне дебате не примам. (Живо, дуготрајно одобравање од стране народности).

Политички преглед.

У Бугарској се за овај мах заћутало. Од онуд, од куд се сваки радозналац нада каквим вестима, не чује се ништа. Депутација, која ће новоизабраноме поднети кнежевску круну, на путу је пут Берлина. Какав ће одговор добити од новоизабранога бугарског народа, то се већ зна, јер је — као што смо били јавили — кнежевић Батенберг на питање видинског митрополита одговорио, да ће се примити бугарског престола. Новине сад расправљају, е да ли ће силе потписнице признати Александра Багемтерга за кнеза, и све се у том слажу, да хоће, јер он има потпуну квалификацију за то, а погодан је и Аустрији, и Немачкој, и Русији. Аустро-Угарска га је већ у ствари признала. „П. Л.“ јављају из Беча, да је бечко спољашње звање 20. о. м. телеграфски пријавило у Ливадију, да бечки двор пристаје на избор батенбергов.

Комисија за уређење Источне Румилије свршила је свој посао и зготовљен организаијони статут поднела је султану на потврду. „Пол. Кор.“ јавља, да је комисија сад узела да претресе питање о накнади трошка Русији, што га је утрошила на окупацију Источне Румилије. Комисари сваки час чекају упутства од својих влада, е да ли да се преселе у Пловдив, и ако, кад да учине то. По томе се види, да су неистинити гласови, што су били јавили, да се комисија већ преселила у Пловдив. Она је још у Цариграду.

Тако дакле примиче се крају и уређење Источне Румилије и Руси се — не знамо већ по који пут — спремају, да оду са Балкана. „П. Л.“ телеграфишу из Букурешта, да се из Добруџе последњи остатци Руса крећу дома, а из Источне Румилије такођер, и то почели су 3. маја по рим., баш нао што берлински уговор наређује. Кад су пак Бугари у Источној Румилији дознали, да Руси збиља хоће да иду дома, а они се — као што јавља „П. Л.“ — искупе у грдне гомиле пред гувернеровим станом у Пловдиву и дигну урнебеску вику, вичући: „Не треба нам турски гувернер! Не ћемо ни једног Турчина трпути у нашој земљи! Нека Руси остану!“ Полиција утиша светину, али она се не даде утишати. На то дође ђен. Столипин међу демонстранте, уверавајући их, да се цар вазда брине за будућност братског бугарског народа, те да не ће допустити, да се вређају његови оправдани интереси. Светина се за један мах утиша, али после опет узбуни, вичући као и пређе. ђенер. гувернер од Источне Румилије не хтеде војску реквирисати, него дозове ексарха Јосифа, који светини прочита телеграм, у ком се цар захваљује народу бугарском на честиткама, што се сретно спасао од убилачке руке соловјевљеве. Тек на то разиђе се светина, — да ли умирени тим, да Руси не ће отићи са Балкана, то не знам. Како пак стоји са тим одласком, то се види из ових речи „Пешт. Лојда“, које је исти написао 2 маја по рим. кал., дакле на дан, кад су по берлинском уговору Руси требали отићи са Балкана. „П. Л.“ пише: „Кад би нас ко запитао, шта ће се најпре и најпре на Балкану догодити, е да ли ће Руси са полуострва тог не само „почети“ одлазити, него збиља и отићи, и каква ће се владави напосле одласка успоставити, — ми не бисмо на то знали одрешито одгаворити, и ми бисмо се тим изговарали и тешили, да нико па ни дипломати, који седе за разбојем времена, не би могли коректно одговорити на то питање. Све као да је још у току, ма да данас бројимо 3. мај, онај рок, кад су Руси по искону закључку требали са свим отићи са истока, и пак нема још ни поуздане вести, ни да су Руси почели одлазити из бугарских области не само као бајаги, него збиља у ствари. Да ће данас Руси са свим отићи са Балкана, као што „Там“ навешћава, о том не може бити ни речи.“

Руски ратни суд у Пловдиву осудио је ту скоро неког Турчина на прогонство у Сибирију због лажних петиција. Неке силе назреле су у том прекршај компетенције руских судова у Бугарској, те протестовале против тог. На то је уништена пресуда суда.

О стадију, у ком се сада налази грчко питање, јавља „Пол. Кор.“ ово: На предлог вадинктонов, да се грчко погранично питање уступи конференцији дипломатских заступника у Цариграду, нису све силе одговориле. Но и пак нема сумње, да ће тај предлог ода свију бити начеоно примљен и потпомогнут. Само једна, Француској суседна сила није још на чисто са вадинктоновим предлогом. Иста велика сила предлаже, да место заступничке конференције реше то питање заступници сила на Порти путем обичних преговора. „Репиб. фран,“ пак изреком вели, да је бечки кабинет усвојио вадинктонов предлог.

„П. Л.“ телеграфишу из Трнова, да је бугарски суд у Видину опет повредио капитулације. Овога пута тиче се ствар неког холанђанског поданика.

Прошасте недеље дошао је у Беч вођа чешке државоправне опозиције др. Лад. Ригер. Само се по себи разуме, да његово бављење у Бечу није могло остати без сваковрсних комбинација. Највише се пак ригерово бављење доводи у свезу са поравнањем међу чешком државоправном опозицијом и владом, односно уставоверном странком. Ако је очеличени вођ чешки збиља тога ради дошао у Беч, опет о његовом послу слабо што избија у јавност, бар не у оној форми, да би се дотичним вестима могло веровати. Што се поуздано зна, то су спољашњи знаци, који при извештају о ригерову бављењу у Бечу тек узгред могу доћи у обзир. Тако се зна да је др. Ригер 16. о. м. био позват код Шувалова, а 19. ист. на бал код руског заступника Новикова, где је с Андрашијем разговарао. По прашкој „Политици“, која ће о тој ствари понајбоље бити извештена, Ригер је прошасте суботе подуже конферисао с Херпстом. Опште се — и то јамачно с пуним правом — мисли, да је Ригер у Бечу ради измирења Чеха с Немцима и да има изгледа за измирење, јер су обе стране сите досадашње борбе и готове мирити се. Уставоверни листови сви као из једног грла вичу, да само на један начин може бити измирења, а то је, ако Чеси уђу у државно веће. Ван њега и с појединим људима, па ма исти како важни и угледни били, договарати се и погађати, не вреди ништа, док Чеси не уђу у рајхсрат, те тим фактично признаду устав. Тек на пољу устава може бити погодбе и концесије. То је све што се до сад зна о ригерову бављењу. Е да ли је и то све истина, па и ако јест, хоће ли Чеси по стављену цену сићи са поља опозиције, које им је име разнело и прославило по целом свету, то ће се на скоро посведочити, јер ако се збиља воде преговори, они ће у брзо морати довести ма до какова резултата.

Од како је после ускршњег одмора почео једва је прошасте суботе бечко царевинско веће довршило претрес државног прорачуна за текућу годину и усвојило га да богме, као што га је влада предложила. Ма да је тако дуго трајао, ипак се у њему није ни један говорник бог зна како истакао. Борба је и пак била доста жестока и знаменито је, што је опозиција за једно са самосталним члановиме уставоверне странке наглашивала, да исти прорачун само по нужди и невољи одобрава, да не би државни строј застао, а никако то не чини са поверења спрећу владе, која ни онако није израз воље у већине аустријских држављана. У понедељак је требала почети расправа о финансијском закону за 1879. год. и о револуцијама, што су поднете као исправке к прорачуну.

Званичне „Бечке новине“ од 3. маја по рим. доносе наименовање саборног пароха конкатедралског каптола макарског, дра Казимира Форланија, за которског владику.

Расправа о мађарском језику на угарском сабору.

У среду, 18. априла, у настављеној расправи о присилном учењу мађарског језика у основним школама узео је први реч

Људ. Мочари. Он одбија предлог, сажаљавајући, што не може бити једног мишљења са својим начелним пријатељима. Та је ствар врло важна и са питањем народности у нашој земљи стоји у тесној свези. Ради се о том, да се покрене акција ради ширења мађарског језика средствима државе. Што се мотивује, као да се хоће сваком да даде прилика, да научи мадарски језик, то је врло наивно и државе недостојно. У поднеску могу друге народности гледати само акцију, управљену против њих, јер мађарска се народност може умножити само на њихов рачун. Предлог тај јест разлом са законом о народностима од 1868. законом, који је један од најмудријих дела, јер установљује равноправност. То није тако. Кад законски предлог ступи у живот, моћи ће се рећи, свак је имао прилике, да научи тај државни језик, те по том не сме се више употребљавати други који језик. Није ли то противу речје закону од 1868? Је ли целисходно, стварати мржњу, која ће морати доћи после ове акције? Но поднесак не ће ни бар имати очекивано дејство у след исправке одборске, којом се хоће да установи да су само они дужни за четир године дана научити мадарски језик, који су од 1872 ступили у препарандију. За време одмора школских отвориће се курсови и у три, четир курса научиће питомци државни језик; да ли пак тако, да ће на њему моћи настављати? Тешко. Рецимо ипак, да ће довољно научити мађарски. Шта ће бити с наставом? Хоће ли Словачића без праксе научити Мађарски? Хоће ли, кад изађу из школе, знати говорити мађарски? И да ли је тај резултат вредан, да због њега таки нацрт ствара законом и да се диже мржња на мађарску народност? Без силе и притиска неће ни на који начин ићи, министру ће се по свој прилици морати дати већа пуномоћ. У поднеску се вели, да онде где већ има учитеља који зна мадарски, да ће ту мадарски језик одмах завести. Како ће се то дознати? Не ће ли млоги рећи, да не зна? Шта ће министар с таковима? При испитима ради учитељске соособности зар само онај да добије диплому, за ког школски надзорник потврди, да зна мадарски? Дакле од надзорника је направљен судија, који суди о животу и смрти. Заводи где се успех не покаже довољан, ваља да се претворе у државне. То је најдрскија повреда автономије, а то је штета и за оне, који ни бармало не греше против угарске државне мисли; грози и протестанатској автономији, а то је много горе и штетније, а да би се могло накнадити хасном, коју би донело помађарење неколико хиљада влашке деце. У обрану предлога говоре се милозвучне фразе, позива се на државну мисао, на то, да је нужно створити јединствену државу. Али иђи на то тим путем, то је утопија. Наше народности држе се своје народности; милом се неће ништ постићи, а силом још мање. Мадарска народност не импонује њима бројем, па они нису ни у том положају, у ком смо ми, да осим ове земље за нас места нема, и они ће се ван државних граница тражити савезника. Ми ваља да помислимо, да смо полиглотна држава; из отог излази, да се ми морамо клонити сваке силе, па не смемо ни рећи, да бисмо се је радо латили; да ми у својих на-

родности морамо пробудити осећање, да им овде може бити добро у осигураној слободи. Гледајмо ми, да извојујемо политичку самосталност, немојмо бити провинција аустријска. Оградимо се од аустријског ђерманизаторског уплива царинским оградама; то ће угарску државну мисао ојачати и раширити. Па је ли баш садашњи тренутак згодан за акцију? Садашње стање источног питања, које је по превасходству народносно? Сад, кад је најпреча нужда, да сви будемо једно срце и једна душа? Зар сад хоћемо да порушимо сносно стање? Ми ваља да сачувамо добар глас у свету о себи, јер он сад одлучује, као што показују догађаји у Инглеској, где се само за то нису за Турке заузели, јер су атроцити-митинзи окренули јавно мишљење против Турака. Биће за цело, ко се ће побринути, да се што даље чује за ту акцију, а при даљем развитку источног питања може то имати најгоре последице по нас. Не одајимо се илузијама. Демонстрација Романа против поднеска створила је најнепријатнији утисак, јер су баш они с нами позвани, да буду ограда против панслованизма, а ћутање осталих народности такођер као да не носи добро. Говорник мисли, можда ће се рећи, да је својим разлазањем Мађарство компромитовао; али он себе држи за тако незнатна човека, да то не би могао учинити својом беседом. Он је хтео једино то да постигне, да се може рећи, та нашао се бар један, који је отворено своје мишљење изрекао. Не прима поднесак. (Одобравање на више влупа.)

Јосип Мадарас изјављује, да је странка независности на дотичној конференцији једногласно усвојила тај законски предлог. Размисливши зрело ствар, вели, да овога пута не може гласати са Зајем, него с владином странком. Све би странке једнодушно ваљало да усвоје законски предлог, који служи на очување угарског државног интереса. (Одобравање.) На дуго и на широко полемизује против Заја и обраћа пажњу на то, да су многе муниципије — и немађарске — одавна молиле, да се уведе обвезно учење мађарског језика. И владу и наставни одбор узима у обрану од замерке, као да је тај законски предлог преран. Пре би се могло влади замерити, да се с њим закаснила, него ли преранила. Сад се обраћа против Мочарија. По говорниковом мишљењу поднесак није питање народности. Кад влада, као што Мочари рече, покреће акцију ради ширења мађарског језика, она само чини своју дужност. Ми не идемо с тим поднеском на то, да 15 мил. душа у земљи постану од једаред Мађарима. Ми само хоћемо да се сваком држављанину даду средства, да научи мађарски језик. (Одобравање.) Мањина појединаца не смеју узети привилеђију, да само они знају мађарски језик. Сваки најсиромашнији син земље, тренчински Словак, торонталски Србин, брашовско Шванче (Веселост.) ваља да има прилике да научи мађарски језик. (Одобравање.) Закон о народностима, који Мочари хвали, али га говорник у своје доба није одобравао, говори о политички јединственом мађарском народу и не опире се поднеску. Пориче мочареве речи, да су школски закони пре 1848 разбуктала народносну размирицу. Ни од овог предлога не треба се тога бојати. Колико словенских сељака морају своју децу да шиљу у школу у друге општине. Овај закон уштедиће им тај трошак. У целој земљи не зна он да има један простор од 10—15 миља, где не би човек нашао ни једног јединог Мађара — као што Мочари рече. Овај законски предлог неће да буде на уштрб ни једној народности у језику јој или култури, него на против да потпомаже културу њихову. Говорник чита из неких букурештанских новина један чланак, на који би се народности примера ради требале да угледају. Из њега се види, како румунски Мађари савесно се држе опстојеће наредбе по којој свако дете у школи ваља да се наставља романским језиком. По налогу својих присталаца давши израза уверењу, да се поднеском нејде на то, да се народности заједају и оштећавују, умирује га то, што зна да се само њих неколико посамце противе поднеску, али маса народности благосиљаће, што се уводи тај закон. Препоручује поднесак, да се усвоји. (Живо одобравање.)

Никола Стревој: Познато је, да су се Романи представком обратили на Њег. Величанство, кад је било оглашено да ће поднесак бити поднет. То је изазвало узбуђење у Угарској, које говорник не може да појми. Право молбе — то је бар уставно право грађана. И Романима није ни пало на памет, да агитују против угарске државе; нису се они дигли против мађарског језика, него против средстава, којима ваља он да се заведе. Угарска држава не верује Романима, као што сведочи арондисање, сведочи изборни закон. Искуство од народно-школског закона од 1868 год. узрок је што Романи ни овом закону не верују: онај није ништ учинио за образовање Романа, на против спречавао га. Уводити други језик поред матерњег, то је на сваки начин педагошки уштрб. С тог разлога Романи су противни поднеску, не пак с недостатка патријотизма. Интерес Романа не захтева, да Мађарима буду противни и њихов отпор има чисто културне разлоге. Нека Мађари поверују Романима, па ће ови и у добру и у злу пријатељство одржата. Но поднесак ни са државног погледа није целисходан, нити поспешан, као што учи искуство од војничке границе, где се немштина силом хтела да рашири, па резултат беше, да су у свакој општини двојица, тројица немачки учила. Ако држава буде наспоравала образовање народности, мађарштина ће се сама собом распрострети. Предложене мере пак створиће баш противно, јер Романи ни којој народности или језику за љубав неће жртвовати своју народност или језик. Већина може закон протурити, али он неће донети очекиван, него штетан плод. Одбацује поднесак. (Допадање на некојим клупама.)

После Стревоја говорио је у истој седници о истом предмету Алад. Молнар, мин. Трефор и после личне примедбе зајеве још Карло Гебел, па је онда расправа одложена на сутра дан.

ДОПИСИ.

(J. B.) Будим-Пешта 2. маја. (Најновији закон о облигатном учењу мађарског језика у сабору). Већ је четврти дан, како на сабору траје дебата о познатом закону у погледу облигатног учења мађарског језика по свима школама у Угарској. Ствар сама по себи, а и борци који су учествовали и који ће још учествовати у борби, довољно показују, да је предмет врло важан, о коме се тако и толико дебатује. Колико је он важан за остале, у толико је важнији за нас Србе у Угарској, а и за остале немађарске народности у овој држави. Поменути законски предлог дотиче се и школског закона од 1868. год. и верозаконске автономије, ујамчене појединим народностима и вероисповестима, — ма да се то пориче од противничке мађарске стране. Да је то тако, и да су горњи закон са тога гледишта схватиле немађарске народности, најбоље се види отуда, што су се на сабору при расправи о тој ствари искупили скоро сви народносни посланици.

Садања влада није могла пропустити ову прилику, а да не изађе пред сабор са тим законским предлогом. Можда је то поред мађарског шовинизма још и с тога било нужно, да влада код Мађара стече колко-толко популарности, коју је скоро са свим изгубила, нарочито у последње доба, када јој је пошло за руком, до у сабору протури многи закључак и законски предлог, којима је било противно васколико мађарско јавно мнење. И збиља, у сабору јој је то већ испало за руком. У сабору светкују све странке ко какву породичку светковину, при дебати о упитноме закону, као што се изразио Сас Зај, у седници саборској од уторника. Знало се у напред, да ће се том приликом огледати заједничка радња свих саборских странака, изузев народносне, да ће се ту сложити Хелфије, Мадараси, Чанадије и остали са крајње левице са најватренијим посланицима пристаницама садање владе. Код Мађара у таким приликама не владају принципи, но осећаји и страсти.

У часу, када Мађари са немађарским народностима у ово критичко доба покушавају тако злонамерне експерименте, када им стају на пут, да за своје сопствене новце свој подмладак не могу одгајати у духу своје народности, но их приморавају, да уче мађарски језик у својим школама, како би се тиме ширила виша (!) мађарска култура, те их тако приморавају, да сами уназађују истински напредак своје деце у матерњем им језику и осталима основним знаностима, пада нам у толико повољније пред очи та околност, да су сви народносни посланици свесни својега задатка изузев једног — који и не заслужује да се о њему говори, — те најодушевљеније и најенергичније стају на браник за права својих народности, која мађарска влада сваким даном све већима и већима крњи. Срби, Румуни и Саси стоје у том погледу на једном становишту. И Срби посланици који су иначе у либералној владиној странци, ту ступају у опозицију. У том културном питању скоро су на једним становишту Полит, Максимовић, Сабовљевић и Димитријевић. Једини Стојковић који је залутао. Румунији Саси бар су у том погледу сретнији. Они немају ни једног Стојковића, но су сви ко један против поднетог закона.

Дебата о тој ствари отпочела се у уторак 29. априла, дакле скоро одмах после ускршњих ферија, кад није баш много посланика на окупу. Обично их је тек око стотине на седницама, а ваљало би занста, да се тој ствари мало више пажње обратило.

Референт је у том предмету Барош. У свом реферату рекао је, да тај законски предлог има једино ту цел, да даде свима грађанима ове државе згоду и прилику, да науче мађарски језик. Блажени који верују, ал ја држим да између свију народности неће бити никога, који би из чиста уверења могао тврдити, да је цел овога закона тако скромна.

После кратког референтовог говора отворио је дебату саски посланик Зај. Он је у своме говору дао израза свима осећајима и назорима, који владају у његову народу и у осталих му саских посланичких садругова. Рекао је, да се сада, када се излази на среду са таким зак. предлогом осећа као туђин у сабору. Осуђује владу, што баш сада у невреме излази на среду са тим законом. На саски топао одзив у погледу потпоре на пострадале Сегединце и остале потопљенике, влада одговара са мерама за помађаривање, те хрђаво тумачи и кораке, које поједине народности предузимају у обрану своју. Тврди, да ће исти закон проузрочити незадовољство међу народностима, а нарочито је противан школском закону од 1868. године и ујамченој ердељској црквеној автономији. Противан је на послетку и педагошким законима, а пречи и унутарње консолидовање мађарске државе, — што је особито данаске нужно, — те из тих разлога не прима поднет закон.

Иза њега устао је да говори шајкашки посланик Пера Стојковић, он је нарочито напомињао, да је Србин, и да заступа срез, који броји до 28.000 српских душа. По његовом мњењу влада се закаснила са овим законом. Требала га је одавна поднети, још оно 1868. год., те би српска деца, која су онда била од 6 и 10 година, данас потпуно говорила мађарски. Но кад већ то није било пре, он и данас радосно поздравља владу на том пољу. Тим ће се постићи она природна копча, мађарски државни језик, који ће учинити, да се поједине народности разуму, те да онда живе као браћа, т. ј. да буду сви Мађари, један народ од 16 милиона! Срби са осталима народностима биће благодарни и благосиљаће владу за то дело, од којега се нада најобилнијем плоду. Одбија клевету, као да Срби не љубе ову отаџбину. Та они живе — вели Стојковић — на најплоднијој земљи, уживају сва политичка права, па шта би и могли захтевати више. Нужно је — завршује Стојковић — да све народности науче мађарски, како би тако на државном језику могли изјављивати своје симпатичке патриотске осећаје! (Молим вас, пошаљте нам у целости његов говор. — У.)

Не знамо, кога пре да сажаљевамо, — ил Стојковића, који је у стању тако шта да говори, или негда дичне Шајкаше, што имају оваког саборског заступника. Ej јадни Шајкаши, зар да са Милетића и Лазе, првих Срба, спаднете на Стојковића одрода?! И Саси са Румунима могли су казати нашим посланицима: „и ми имамо свакојаких, ал' таког к'о што је Стојковић, немамо". Стојковић не зна за важнију корист за Србе од мађарског језика, но ту, да могу изјављивати своје симпатичке осећаје Мађарима. Ваљада за то, што су њему Мађари помогли, да се извуче из разних криза у животу, што су му помогли, да дође до послаништва, те сву срећу у томе налази, да се у сабору рукује са мађарским министрима и да Мађарима у очи ласка, ваљада за то мисли, да су и Срби тог мњења и тог уверења, ил' тог неуверења, као он? Није вредно трошити речи за људе, који су у стању тако говорити, к'о што је говорио Стојковић, ал' сам о њему оволико споменуо, да виде Шајкаши какав им је посланик. Ваљаније би било и за њих и за посланика им, кад би се исти старао око тога, да откупи реч, коју је задао својим бирачима. Шта је са смањењем пореза? У место тога, Стојковић хвали шајкашке земље. Ваљада је рад, да Мађари шајкашима натоваре још већу порезу.

После Стојковића говорио је Полит, против законског предлога. Он је полазио са вишег државничког гледишта, те извађао онако свој говор како смо то већ научили од њега да слушамо. Како ћете донети тај говор у свој опширности, то се ја не ћу упуштати у појединости, но ћу само то напоменути, да му је говор саслушан са особитом пажњом, што није маленкост, ко познаје околности у мађарској саборници, нарочито при овој садањој дебати. Да му је говор био стручан и ваљан, показује и та околност, што га многи прваци удостојавају својега одговора, као: Тиса, Трефор, Аладар Молнар и др. У опште можемо рећи за Полита, да је он данас на мађарском сабору од свију народносних посланика највећма омрзнут, ал' ипак најинтересантнији говорник. То показује свагдашња велика пажња, коју Мађари поклањају његовим говорима. То је част и за штованога г. посланика, а тако исто и за срез, који га је изабрао за свога заступника.

Први дан дебате завршио је својим говором посланик Стеван Нађ из сједињене опозиције, који је наравно говорио у прилог владином предлогу. Тврдио је, да државни интереси захтевају, да се што пре оживотвори тај закон, да се још у деци гаји љубав за Мађаре и Мађарску. Тиса је уједно признао политичку цел тог закона. Што је рекао, да је тај корак оправдан и са вишег културног гледишта и да не вређа конфесионалне интересе разних народности, — о томе могу бити Мађари силом уверени, ал' народности не.

Није ни Тиса пропустио, а да још тај дан Политу не одговори. Пословни ред даје министрима право, да говоре кад хоћеју, а познато је, да се Тиси увек прохтева да говори иза Полита. И овога је пута употребио тактику вица, чим се у последње доба врло радо служи. Не ћемо се обзирати на Тисине вицове, ал ћемо се дотаћи једног његовог навода. Тиса узима за углед Србију, те вели, кад би се држао Политове поделе на западне и источне државе у погледу политичке асимилације, те узео за углед источне државе, именито Србију, у којој се онако безобзирно поступа — по његову мњењу — према великом броју Румуна у Србији, који су у много већем размеру онде према Србима, нег' што су Срби овде у Мађарској према Мађарима, онда вели, мађарски језик морао би бити овде наставни језик. А камо су остале немађарске народности? Две трећине Немађара у Угарској друкчији су фактор у Мађарској, него ли мали број Румуна у Србији. И он брани закон, јер мисли, да ће се њиме постићи слога и јединство народности са Мађарима, те онда не ће бити терена за поједине агитаторе, да сеју семе раздора и неслоге.

То је био први дан расправе. У среду је продужена дебата у истој ствари. Тај дан говорили су: Лудвик Мочари (против), Мадарас (за), Стревоију (против), Молнар (за) и Сас Карло Гебел (против). Вредно је обазрети се на говор претседника странке крајње левице. Надајући се, да ће „Застава" штампати цео његов говор, ја ћу га напоменути само у главним потезима.

Већ је и сам појав по себи врло важан, да се бар један Мађар нашао, који је устао против овог владиног законског предлога. У толико је још важније, што је баш за то устао Мочари, јер он је један од првака странке независности и првих говорника на сабору. У толико му са наше стране одајемо веће признање, што се усудио да говори, те тиме дошао у сукоб са целом својом партијом, која је преко Мадараса изјавила са свим друкчије назоре.

Мочари је одмах рекао, да не говори у име партије. Противан је законском предлогу, јер народности у томе могу гледати само акцију против себе управљену. Закон инволвира у себи прекршај закона о народностима од год. 1868. Вели, да закон не ће имати никаквих практичких посљедица. Није достојно — додаје, да мађарски народ буде због тог закона предмет мржње. Пуномоћ, која ће се давати школским надзорницима, вређа црквену автономију. Ми смо полиглотна држава — продужавао је, те морамо гледати, да Угарску омилимо и Немађарима. По његовим назорима, акција против народности, може се извршити у акцију против народности. Не прима законски предлог. Говор је учинио сензацију у сабору, јер је данас unicum. Осим њега говорили су тај дан Мадарас (за), Стревоију (против), Молнар (за) и Гебел (против). Говори су им већином базирани на познатим нам већ разлозима за оне за, и за оне contra говорнике.

Јуче и данас продужена је расправа. Јуче су говорили Блазиус Орбан (за), Сабовљевић (против), Хелфи (за), Петар Михаљи Румун (против), Мад (за) и Александар Роман (против.) Тај дан од народносних посланика говорили су Сабовљевић, и Румуни: Михаљи и Роман, професор на овд. универзитету. За нас је у најинтересантнији говор Сабовљевићев, који је такођер у сабору са особитом пажњом саслушан. Наши посланици бар су у том погледу сретни, да их Мађари слушају, — што код Румуна и Саса није случај. Како ћете и Сабовљевићев говор у опширности донети, то бих ја могао само две — три о њему рећи. Сабовљевић у уводу врло лепо развио, да идеја угарске државе није то исто, што идеја мађарске народности. Он признаје хегемонију мађарског племена, али само тако, да не буду у опасности права осталих народности, — што је случај код овог закона. Народности нису заслужиле, да им се овако враћа њихова заједничка борба око повратка устава. Овај закон је и политички неуместан и неоправдан. Противан је особито пространству предложеног закона. Из целог његовог говора види ћете, да се у свему налази на опозиционом становишту према влади.

У данашњој седници говори ће Димитријевић, а сутра сигурно и Максимовић. Нада је, де ће се сутра завршити дебата. О данашњој и сутрашњој седници писаћу вам у идућем свом допису.

С. Беч 30 априла. (Бугарски кнез. — Сребрни сватови Њих. Величанства.) — Без сумње сте већ добили глас. да је за бугарског кнеза акламацијом изабран принц Батенберг, лајтнант у руској гарди, син аустријског ђенерала код кавалерије, неки рођак руској царици. Кнез Корсаков је пред избор изјавио, да се ни један надзорник тога избора примити неће. Русија дакле хоће тиме, да се оправда пред Јевропом, као да она неправи никаквих претензија на уплив у Бугарској поред свих својих толико огромних заслуга по исту. Избор је обављен у тајној седници под председавањем бугарског ексарха.

Код толико кандидата на бугарски престо паде коцка на младог Батенберга — тек му је 22 г. (родио се 1857.) Да ли ће он остварити наде бугарског народа, видиће се. Неке новине овде приметише, да ни један гувернер његове лозе није бог зна како усрећио свој народ. Ми најискреније можемо желити и својски се зарадовати, ако бугарски кнез буде лепше среће. Огроман га посао очекује.

То је већ други лајтнант, што се попе на кнежевски престо на истоку, а трећи принц из немачких кућа. Ови канда на истоку најбоље профитирају. Овдашњи неки лист примећује тим поводом, што немачки принчеви тамо седају на престо, да и просвета хвата више корена на истоку, као да просвета не би могла пропевати и под словенским сувереном којим.

Кнез је изабран, још само да га признају велесиле и порта, а то ће бити без сумње што пре.

У последње време говорило се за Алеко-пашу као кандидата за бугарског кнеза, ал он одби престо још пре него што му се понудило. Он је наименован за гувернера у Источној Румелији. —

Прошле недеље славила се светковина сребрних сватова Њихових Величанства нашега цара-краља и царице краљице. Заиста да није нигде тако прослављен као у самој престоници. 24 апр. била је црквена светковина, а народна беше одложена

због рђавог времена до 27 априла у недељу. Свечани поход (festzug) кроз варош, који се кренуо из пратера у 9 сахата пре подне, па ишао рингом, свршио се тек у 2 сахата после подне. Уз пут је било стотина хиљада народа које по трибинама које осим трибина. Поход је био импозантан, грандиозан, каквог није видио Беч, а као што многи веде, ни икоја друга варош. Појединости се не дају ни описати ни испричати. У походу је било преко 10,000 особа, од тих спада 1200 ђака, који су предводили поход, 400 турнера, 350 стрељаца, 2500 из депутација разних задруга, 2200 костимираних костимима из средњег века заступника разних заната, вештина уметности и радиности свако на свечаним колима, све окићено најраскошније за овима су долазили певачи, па ватрогасци, па разне ветеранске задруге, па неколико компанија хусара. Цео начрт за сву светковину израдио је гласовити сликар Макарт, који је и сам учествовао у походу такође у средњовечном костиму. Кудгод је пролазио, дочекиван је од публике громовитим: ¡Hoch! и Bravo! Сва та опрема кошта огромних новаца, а опремила је свака задруга на свој трошак. Трибине су плаћали од 4—8 фор. — Цела варош била је скоро целе недеље окићена заставама, највише црвено-белим, плаво-белим црно-жутим и мађарским тробојницама и свакојаким грбовима.

Њег. Величанство било је целе прошле недеље у послу примајући разне депутације и адресе из свију крајева своје монархије и свију слојева друштвених и задруга. И сва словенска овдашња друштва поднела су цару своју споменицу (Веле вреди споменица 400 фор.) Споменицу су поднели у друштву сви заступници свију словенских друштава у Бечу (изузев Пољака) под предвођењем грофа Хараха.

23. апр. отворена је вотивна црква, што је почета да се зида 24 апр. 1856 у славу спасења царева због оног познатог атентата. Темељ је ударио надвојвода Ферд. Максимилијан, царев брат, а после његове смрти буде протектором јој други царев брат надвојвода Ферд. Карл, врховни надзорник архитекта професор Хајн. Ферстел, који за то доби витешки ред. — 24 апр. о. г. посвети је кардинал кнез надбискуп Јосиф Кучаер.

И овдашњи завод за луде прославио је ту прилику 23 апр. У парку истог завода усадише тог дана један дуб у спомен 25-годишњег брака Њих. Величанства, уз присуство многих мушких и женских питомаца из тог завода, који су и песме певали.

И дворска опера је употребила ову прилику, да најсвечаније представи игре и музику свију народа ове монархије. Између осталога играло се и коло, а одсвирало га је вуковарско српско тамбурашко друштво (serbiche Tamburaschen-gesellschaft) под управом Ђоке Живковића. Да су тамбураши доспели у бечку оперу заслуга је нашем вредном консерваториста г. Тоши Андрејевићу, кога је уредништво „Срп. Зоре“ на позив управитеља опере Јаунера, истоме препоручило. Тамбураши су били у српском костиму, свирали су коло и српски марш: „Радо иде Србин у војнике“, уз који је цео персонал балета маршираo по позорници. — Тамбураши су још овде. И ево већ неколико вечери свирају то исто у опери. И још ће се бавити овде неко време.

Странци су за ово недељу дана били закрчили сав Беч. По хотелима не беше нигде празне собе. Хотенијери, кавеције, рештаратери направили су канда најбољег ћара. Него нико се у Бечу не може потужити, да том приликом није штогод зарадио, почевши од последњег раденика па до трговца и вештака. Све се то надметало, ко ће више да заслужи, ко ли да се што боље покаже својом уметношћу.

Овака светковина у почаст Њиховим Величанствима леп је израз подајничке љубави.

Мостар 15. априла 1879. — Овамо код нас све иде у реду: и васкрсенијеј се прослави и 25-те годишњица брачног живота Фр. Јосифа и т. д. на најсвечанији начин. Невесињци, Гачани и други примају тајан, не мислећи, како ће најпослије бити с агама, нити их више влада нагони на погодбу с истима. Неки, који су имали што своје и усијали су, који нису — чекају док им се даду сјемена и друго потребно; а неки, шта више, нити су сијали, нити оће да сију, него опет дижу се у Црну Гору, али овијех није баш толико много. Влада, по што је узела строго на испит јунака Зимоњића, и по што овај никако не да, да је и најмање од његове стране учињено иште, што не би одговарало интересима народа и владе, него на против, да је вазда имао на уму једино користи прво народне, а затим, да богме, и владине. као да мисли потпуно задовољити војводу ерцеговачког, давши им приличну пенсију и помоћ за кућу да може начинити у Гацку. Зимоњић с нестрпљењем чека, кад ће већ једном да га одпусте из Мостара, да иде за својим послом. Њему је овде врло несносно, те ти једнако обраћа се надлежној власти, да га већ не држе овде. Народ у Гацку, чувши да им је њихов омиљени војвода као у апсу у Мостару, да је обезоружан, јако се сневесели томе појаву и на свој начин учини протест. Ушљед тога би наређено Зимоњићу, да има вазда носити оружје у Мостару. Лијепо је било виђети нашег узор јунака, кад он, одпасавши сабљу, облачи светле ризе у мостарској цркви и кад служи он, који својом сабљом онако грозно ђераше Турке на Муратовици и другим мјестима.

На дан свечаности сретног брака овде, по иницијативи владе, би установљен одбор за прикупљање прилога, да се за спомен истог дана оснује у Мостару прва варошка болница.

Начелу одбора су православни владика и римокатолички бискуп, а и кадија муслумански; непосредни радници на томе биће наш Јевто Бјелобрк, који мало по мало примиче се чиновничком каквом масном мјесту; осим њега ту су још један римокатолик и један мухамедовац.

Послије дугог испитивања и прегледања, наша овдашња влада најзад увиђе, да постојећи одбор за прикупљање милостиње невољнијим Ерцеговцима није ни у каквом сношају са Петроградом нити Цетињем, него да је једино имо задатак помоћи једном народу, те због тога дође наново дозвола, да може радити свој посо скупљања и раздавања милостиње. Премда овдашњи чиновници у свакој прилици гледају, да докажу овдашњим грађанима, да су они вјерноподајни аустријски, ови, нарочито Мухамедовци, не могу да се лако свикну са том мишљу и једнако изгледају, е ће бити нешто наново..., Е, шта ћеш ти, де! Православни јако незадовољни, што их једнако гоне на полицији због тога, што неки имаду у својим трговинама народне капе са писменима П. І., и што неки исте капе носе!

Нови Сад 24. априла. Како се са расправе на угарском сабору о уважању мађарског језика у основне школе наше заталасало јавно мњење већма но у обичне дане, то се и у овдашњем српском грађанству већи интерес и живље заузимање за општу ствар побудило. У сљед тога се појавила мисао, да се почасним дочеком дра Полита-Десанчића изрече признање на његовом држању приликом поменуте расправе и тиме да се уједно и од стране народа потврди, да су речи Политове, изушћене у саборници, вађене из срца народу српском, те да су према томе и свога одјека у народу нашле. На пријатељском договору пак, где се леп број грађанства српског искупио, надовезале се на горњу мисао и друге. Брзојавна жица донела нам је међу тим ту пријатну вест, да и остали Срби посланици живо и достојно учествују у саборској расправи. Борба за очување матерњег нам народног језика није само политичне, већ и културне нарави. С тога се и на сабору обелоданило, да су Срби, ма које политичне боје, свиколици сложни, кад се већ до тога дође, да се хоће да потре и корен самом културном животу нашем, да се покушава забадање ножа у само срце. И тако се на реченом састанку дошло до закључка, да се свима посланицима Србима, који станују у Новом Саду приреди свечана бакљада при доласку њиховом у нашу средину. Тога ради је изабран одбор, који ће власти пријаву учинити и све остало, што је за бакљаду нужно, приредити. Одбор је исти већ се ставио у споразум са српским посланицима, који се још у Будим-Пешти баве, а такође је и овд. магистрату претходну пријаву поднео. Остало ће следити.

— Читамо у будим-пештанским новинама из Сибиња вест, да је тамо под председништвом митрополита Мирона Романа држан румунски црквени синод, и да је исти закључио, да уложи свој протест против законског нацрта о уважању мађарског језика у основне школе. Тај протест поверен је да преда влади члан синода, саборски посланик Партен Козма. — Као што се из те вести видети може, румунски епископат потпуно стоји у овом питању на становишту народносне опозиције. Сваком ће Србину и нехотице на ум пасти, да се у овој прилици запита: А где су српски архијереји? Зар они ни да се макну, ни душом да дахну! Зар српски епископат нема ни једне добре речи, да је на меродавном меродавном месту за народну школу заложи? Ако српске владике свој положај тако сматрају, да им ваља само према влади угађати и од исте за себе што ишчекивати, а да према народу могу равнодушни и можда и у опреци бити, онда ће и српски народ знати, шта му чинити ваља и како се према тим духовним оцима понашати има. Видићемо, хоће ли се чути глас српски у горњој кући мађарској, када овај законски предлог на расправу дође, где српски епископи имају права и дужности свога гласа да даду, или ће они и овом приликом — „бљештити својом отсутношћу“.

НОВИЈЕ.

— Њих. Величанства цари царица стигли прошасте суботе у Пешту.

— Престолонаследник надвојвода Рудолф отпутовао је у Шпањолску и у понедељак стигао у Мадрид.

— „Дјче-цјтгу“ телеграфишу из Загреба, да бечке вести навешћују скору промену у вишем православном свештенству у Босни и Херцеговини. Садашњи сарајевски митрополит Антим отиће у мир, а на његово место долази сарајавски архимандрит Сава Косановић. Скорим ће се потчинити босанско-херцеговачко владичанске столице карловачкој патријаршији. Међу тим ради се, да се оне од цариградског Фанара са свим и за навек одвоје.

— Лондонска званична „Газета“ доноси наименовање капетана Туонсенд-Сала за британског комисара у комисији за уређење црногорских граница.

— „П. Л.“ јавља, да је већина чланова комисије за уређење српских граница дошла у Београд. Како се цела комисија искупи путоваће у Ниш.

— „Пол. кор.“ јавља, да ће јевропска дунавска комисија 9. маја по рим. кал. наново започети свој посао.

— „Репибл. фран.“ дознаје како је већина дотичне пограничне комисије тог мишљења, да Арап-Табија спада у територију Силистрије.

— 3. маја по рим. примио Вадинктон Шувалова у Паризу.

— Бивши потпоручик Дубровин, који је у Петрограду пуцао на двојицу жандарских потчасника и обранио их, кад су хтели да га затворе, обешен је 20. о. м. на гласији Петропавловске тврђаве у Потрограду. Најпре му је прочитана смртна пресуда, потписана од ђен. Гурка.

— Од 441 избраног посланика у шпанским кортесима њих 333 министарски пристаоци, а 44 конституционалца.

— „Ажанс Рајтер“ јавља, да је Јакуб кан вољан отићи у нигдеси око (логор) у Гундамулу, да лично конферише с инђијским властима. Већ је отишао из Кабула у пратњи више сердара и министара.

ДОБРОВОЉНИ ПРИЛОЗИ

приспели уредништву за борца српског Д. Б.

По 5 фор. а. вр.: Бипарић. По 3 фор. Јован Михајловић из Вуковвра и Коста Рајић. По 2 фор. Др. Змај-Јовановић из Београда, Ст. Јефтић професор, Љуба Стефановић, Лазар Еремић, Арса Пајевић, Др. Илија Огњановић, др. Младен Јојкић, Браћа Поповићи. По 1 фор. Св. Савковић, Миша Димитријевић, М. Ђорђевић, Паја Гостовић, др. Милан Савић, Корнел Јовановић, Никола Димитријевић, Кода, Лука Јоцић, др. Ст. Павловић, др. Пејичић, надзорник Текелијних питомаца; По 50 новч. Стеван Гавриловић, Мита Савић, Сава Петровић, Јефтић, Вл. Стратимировић, Милан Јовановић, професор, Алекс. Вујић, Даница Д. Миљковића, К. М. из Вршца. По 10 новч. Сава Дабижић. Свега 42 ф. 60 н.

Овај је новац (по одбитку поштарине) послан у Београд преко г. др. Змај-Јовановића на своје определење. Кад је горња сума већ отправљена била стигао је уред. још један прилог од Мрђена поп Стефана учитеља у Дубровнику од 2 фор. а. вр. на горе поменуту цел

Тужним срцем јављамо свима сродницима пријатељима и знанцима, да је наш премили и незаборављени брат

ЖАРКО

ученик II раз. срп. вел. новос, гимназије. 5. априла у 16 години свога млађаног шивота, после дужег и тешког боловања умр'о.

Хвалк нека је свима који у већој нашој туги и при укопу млађаног покојника учасници бише.

Нови Сад 18 априла 1879.

Владимир Војновић брат, Анка Глибоњски рођ. Војновић Даница и Даринка Војновић сестре.

Курс бечке берзе 24. апр. (6. маја)

Сребро — — — — — — — — — — — —	100.54
Ц. кр. дукати — — — — — — — — — — —	5.53

РЕД ПЛОВ. ПАРОБРОДСКЕ

од 3 маја 1879 до даље наредбе.

Од **Новог Сада** у **ЗЕМУН** сваки дан у ½ 5 сата после подне, осим четвртка.

Од **Новог Сада** у **ОРШАВУ**: понедељником, средом и суботом у ½ 5 сата после подне.

Од **Новог Сада** у **ТИТЕЛ**: сребом и суботом у ½ 5 сата после подне.

Од **Новог Сада** у **БУДИМ-ПЕШТУ**: сваки дин око ½ 11 сата пре подне осим недеље.

Нови Сад 3 маја 1879. **АГЕНЦИЈА.**

Подписани потребује у својој шпецерајској трговини једног од млађих спомоћника, који може ома ступити. 3—6

Јован С. Мијић

у Митровици код „сунца“.

I-во п. кр. повл. паробродско друштво.

Част је подписаном оправништву овим огласити, да ће возитбе овдашње мјестне каће **првог понедељника свакога мјесеца** цео дан, а **сваког осталог понедељника** само по подне обустављена бити. Ако ли би на који од напоменути понедељника благ дан или сајам пао, онда ће се тај дан одређена обустава возитбе на уторак одгођена бити.

Нови Сад 22 априла 1879.

Оправништво.

ОГЛАСИ.

СТЕЧАЈ

на упражњено учитељско место у Шиклошу годишњом платом од 480 ф. три хвата дрва, слободан стан — у школском здању — са баштом, за повторне школе добија из варошке благајне 21 ф.

У дужност спада учитељу и црквено појање и ако би био изабран и перовођство са списивањем општински преписивања.

Изискује се знање мађарског и немачког језика. Пречество имају знаци нотаног пјенија.

Рок пријаве траје до 1. јуна.

Из закључака главне скупштине српске црквене општине у Шиклошу од 3. априла 1879.

ЈОВАН ПАНДУРОВИЋ, перовођа. ЈОВАН пл. АЛЕКСИЋ, председник. 3—3

Имање једно близу Београда и то: 50 плуга веома плодоо ораће земље, 40 коса ливада (сенокоса), виноград, кућа са четири оделења с плацем, и то све у 8 комада, продаје се умереном ценом и на пробитачан начин. Ко (е вољан купити нека се обрати

Београд 23 априла 1879.

Максиму Протићу

бројачу свешт. одела до саборне цркве.

НА ЗНАЊЕ.

Ко жели да купи у старо-бечејском хатару на сентомашком друму у једном комаду лежећих 98 катастр. јутара и 1050□° најбоље ораће земље (бивши салаш покој. Арона Кљаића) или би може бити вољан био да купи само полу салаша, т. ј. 49 катастр. јутара и 525□° заједно са свима салашким здањима и успремама, што се на овој земљи находе, нека се за условља писмено упита код Паје Павловића адвоката у В. Кикинди. 2—3

Сдружене творнице

од овостраног и иноземног

МАНУФАКТУРНОГ ЕСПАПА

препоручују за приближујући се сезону своје богато стоваришће пролетњи и летњи штофова за хаљине и то метар по 35 кр., 52 кр. и више, даље најфинији саксонски **Cachemire** и **Ternos**, црно и у бојама од 52 кр., 85 кр., ф. 1.—, 1.20, 1.40, 1.80 до ф. 3.—

Велики избор црни кашмироки огртача, глатки и везени са тешким свиленим фронцлама од ф. 2.50 до 10.

Богато стоваришће бојадисани и црни фањски-модни и сомотски пантљина, чипака и т. д.

Творничко стоваришће креветни застирача столњака

1 гарнитура од рипса, састојећа се из 2 креветна застирача и 1 столњака, у свим могућим бојама по ф. 9.50, 12.—, 16.—, 20.—, тако исто у двобојном дамасту 1 гарнитура по ф. 9.50 и 12.—.

Осим тога велико стоваришће извретног преденога платна и креаса, креветни хаљина, оксфорда, кретона, цица за намештаје, столњака од дамаста, салвета, пешкира, градла, врло јефтином ценом.

Творничко стоваришће фини франц. мидера у највећем избору комад по 70 кр., ф. 1.—, 1.50, 1.80, 2.—, 2 50, 3 и скупље.

Пролетњи сунцобрана и **En tout cas** од добре свиле, постављени и без поставе, по најновијем укусу од ф. 2.—, 2.50, 3.— до 8.—.

Велико стоваришће рубља за женске свакога кроја, спаваћи хаљина, јутрењи хаљина од кретона и оксфорда по творничкој цени.

Опширне ценовнике и мустре од штофова и пантљика забадава и франковано. — Наручбине поштанским поузећем. 7—14

окраћена адреса

Carl Heim, Wien I. Schulerstrasse 3.

11—30

ЗАКУП РИБОЛОВА ПУТЕМ ЛИЦИТАЦИЈЕ.

Тителска задруга за грађење насипа издаје под закуп риболов у 1. и 2. заливу скупа на 3 године. Лицитација ће бити **у Чуругу 11. маја** о. г., т. ј. идуће недеље (29. априла по старом календару) у 10 сах. пре подне у гостионици код „круне.“

Ко би рад био узети у закуп исти риболов, нека изволи лично доћи на лицитацију и 500 фор. као пишманлук положити.

Лицитацију обавиће заступници задруге, који се тада тамо затеку, а закључен закуп потврдиће се за три дана.

По том од пре **оглашена** лицитација неће бити у **Тителу**, него у **Чуругу**.

Тителска задруга за грађење риболова.

Одговорни уредник др. Милан Ђорђевић. Издавалац „Задруга за срп. нар. штампарију. Српска народна задружна штампарија.